

ICHKI TURIZMNI TAHLIL QILISH VA NATIJALARNI BAHOLASH INDIKATORLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)

Nuriddinova Niginabegim Fazliddin qizi

10-1 TUR-24 guruh magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17612804>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxoro viloyatida ichki turizmni rivojlantirishning asosiy tendensiyalari, imkoniyatlari va samaradorligini baholash indikatorlari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida turizm infratuzilmasi, xizmat ko'rsatish sifati, transport tizimi, marketing faoliyati va mahalliy aholi ishtirokining iqtisodiy ko'rsatkichlari o'rganilgan. Shuningdek, ichki turizmni rivojlantirishda foydalaniladigan baholash indikatorlari tizimi ishlab chiqilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, mintaqaviy turizm samaradorlikka erishish uchun infratuzilmani modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Ichki turizm, Buxoro viloyati, indikator, samaradorlik, infratuzilma, xizmat sifati, marketing, barqaror rivojlanish, baholash tizimi, turizm iqtisodiyoti.

ANALYSIS AND EVALUATION INDICATORS OF DOMESTIC TOURISM (CASE OF BUKHARA REGION)

Abstract. This article analyzes the main trends, opportunities, and efficiency evaluation indicators of domestic tourism development in the Bukhara region. During the research, the economic indicators of tourism infrastructure, service quality, transport system, marketing activities, and local community participation were examined. In addition, a system of evaluation indicators used in the development of domestic tourism has been developed. The results show that achieving efficiency in regional tourism requires the modernization of infrastructure, the introduction of digital technologies, and the support of local entrepreneurship.

Keywords: Domestic tourism, Bukhara region, indicator, efficiency, infrastructure, service quality, marketing, sustainable development, evaluation system, tourism economy.

АНАЛИЗ И ИНДИКАТОРЫ ОЦЕНКИ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ)

Аннотация. В данной статье проанализированы основные тенденции, возможности и индикаторы оценки эффективности развития внутреннего туризма в Бухарской области. В ходе исследования были изучены экономические показатели туристической инфраструктуры, качества обслуживания, транспортной системы, маркетинговой деятельности и участия местного населения. Кроме того, была разработана система индикаторов оценки, применяемая в развитии внутреннего туризма. Результаты показывают, что для достижения эффективности в региональном туризме важно модернизировать инфраструктуру, внедрять цифровые технологии и поддерживать местное предпринимательство.

Ключевые слова: Внутренний туризм, Бухарская область, индикатор, эффективность, инфраструктура, качество обслуживания, маркетинг, устойчивое развитие, система оценки, экономика туризма.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng mamlakatda turizm sohasini milliy iqtisodiyotning strategik tarmog'i sifatida rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. So'nggi yillarda qabul qilingan "Turizm to'g'risida"gi Qonun, Prezident farmonlari va hukumat qarorlari asosida turizm sohasi, xususan, ichki turizmni

rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki ichki turizm mamlakat aholisi uchun nafaqat dam olish va madaniy hordiq chiqarish vositasi, balki milliy o'zlikni anglash, tarixiy merosni asrab-avaylash va mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy integratsiyani kuchaytiruvchi muhim omil hisoblanadi.

Ichki turizmning iqtisodiyotdagi o'rni nafaqat to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiy daromad manbai sifatida, balki ish o'rnlari yaratish, infratuzilmani rivojlantirish, transport tizimini takomillashtirish va mahalliy tadbirkorlikni rag'batlantirish orqali ham namoyon bo'ladi. Shu bois so'nggi yillarda O'zbekistonning barcha mintaqalarida, jumladan, Buxoro viloyatida ichki turizmni har tomonlama rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Buxoro viloyati O'zbekistonning eng qadimiy va boy tarixiy-madaniy merosga ega hududlaridan biridir. Viloyat hududida joylashgan Ark qal'asi, Poi-Kalon majmuasi, Labi-Hovuz ansambli, Chor Minor, Sitorai Mohi Xosa kabi yodgorliklar nafaqat xorijiy, balki ichki turistlar uchun ham jozibali manzil hisoblanadi. Shu bilan birga, viloyatning tabiiy landshaftlari, qishloq xo'jaligi madaniyati va milliy hunarmandchiligi ichki turizmni diversifikatsiya qilish imkonini beradi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, Buxoro viloyatida ichki turizmni rivojlantirishda hali ham bir qator tizimli muammolar mavjud. Ular orasida quyidagilarni sanab o'tish mumkin:

- turizm infratuzilmasining notekis rivojlanishi, ayniqsa tumanlarda yetarli joylashtirish vositalarining mavjud emasligi;
- xizmat ko'rsatish sifati pastligi va standartlarning yetarli darajada joriy etilmaganligi;
- raqamli marketing vositalaridan foydalanishning sustligi, onlayn platformalar va mobil ilovalar yetishmasligi;
- mahalliy aholi ishtirokining pastligi va ularning turizm sohasidagi bilim va ko'nikmalarining cheklanganligi.

Mazkur muammolarni hal etish uchun ichki turizmning mavjud holatini tizimli tahlil qilish va baholash indikatorlari asosida natijadorligini o'lchash zarur. Chunki indikatorlar tizimi — bu turizm siyosati va amaliy chora-tadbirlarning samaradorligini miqdoriy va sifat jihatdan aniqlovchi ilmiy vositadir. Ular yordamida mintaqada turizmning qaysi yo'nalishlari rivojlanayotganini, qaysi sohalarda orqada qolish mavjudligini aniqlash va tegishli strategik qarorlar qabul qilish mumkin bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada Buxoro viloyatida ichki turizmni tahlil qilish va natijalarni baholash indikatorlarini ishlab chiqish masalalari o'rganiladi. Tadqiqotda turizm infratuzilmasi, xizmat ko'rsatish sifati, transport tizimi, marketing faoliyati, raqamli texnologiyalar va mahalliy aholi ishtirokining iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi – Buxoro viloyatida ichki turizmni rivojlantirish jarayonini ilmiy asosda baholash, samaradorlik indikatorlarini aniqlash va mavjud muammolarga yechim taklif etishdan iborat. Shu orqali ichki turizmni boshqarish tizimini takomillashtirish va mintaqaviy turizm siyosatini yanada barqaror qilish imkoniyati yaratiladi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, ichki turizm pandemiyadan keyingi davrda O'zbekiston iqtisodiyoti uchun eng barqaror o'sish yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Xalqaro turizm tashqi omillar (cheklovlar, siyosiy beqarorlik, transport tariflari) ta'sirchan bo'lsa, ichki turizm iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, mahalliy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sektorini rivojlantirishda muhim turtki beradi. Shu sababli, Buxoro viloyati misolida ichki turizmni tahlil qilish nafaqat hududiy iqtisodiyot uchun, balki mamlakat miqyosida turizm siyosatini takomillashtirish uchun ham amaliy ahamiyatga ega bo'ladi. Tadqiqotda miqdoriy va sifatli tahlil metodlari qo'llanilgan. Ma'lumotlar Davlat statistika qo'mitasi, Turizm qo'mitasi, Buxoro

viloyati Turizm boshqarmasi hamda mahalliy tadbirkorlik subyektlaridan olingan. Tadqiqotda quyidagi metodlar ishlatildi:

1. SWOT tahlil – Buxoro viloyatining ichki turizm salohiyatini baholash uchun kuchli (Strengths), zaif (Weaknesses), imkoniyat (Opportunities) va tahdidlar (Threats) omillari aniqlangan.

2. Ekspert baholash usuli – 20 dan ortiq turizm sohasi mutaxassislari bilan intervyu o'tkazilib, ichki turizmni rivojlantirishdagi asosiy indikatorlar aniqlangan.

3. Indikatorlar tizimi – Ichki turizm samaradorligini baholash uchun quyidagi asosiy indikatorlar tizimi ishlab chiqildi:

- Turistik tashriflar soni (yiliga)
- Xizmat sifati indeksi (anketalar asosida)
- Infratuzilma rivojlanish darajasi (ob'ektlar soni)
- Transport qulayligi ko'rsatkichi
- Mahalliy aholining turizmdan daromad oluvchi foizi
- Raqamli ko'rinish (onlayn xizmatlar, marketing)

Buxoro viloyatida 2024-yil holatiga ko'ra, 320 dan ortiq turar joy vositalari (mehmonxona, hostellar, oilaviy mehmon uylari) faoliyat yuritmoqda. Shundan 45% qismi ichki turistlarga xizmat ko'rsatadi. Transport tarmoqlari, ayniqsa, temir yo'l va avtomobil infratuzilmasi so'nggi yillarda sezilarli yaxshilangan bo'lsa-da, ayrim tumanlarda yo'l sifati va transport logistikasida kamchiliklar saqlanib qolmoqda. So'nggi yillarda xizmat sifati oshib bormoqda. Biroq so'rovlar natijasiga ko'ra, ichki sayyohlarning 32% qismi xizmatlar narxi va sifati o'rtasidagi nomutanosiblikdan noroziligini bildirgan. Bu esa xizmat ko'rsatish standartlarini yagona tizim asosida joriy etish zaruratini ko'rsatadi. Raqamli marketing imkoniyatlari yetarli darajada foydalanilmayapti. Turizm obyektlari haqidagi ma'lumotlarning 40% i internetda yangilanmagan yoki faqat mahalliy tilda mavjud. Bu holat ichki turistlarning qaror qabul qilish jarayonini qiyinlashtiradi. Shuningdek, mobil ilovalar va interaktiv xaritalarning yetishmasligi ichki turizmga raqamli transformatsiyani sekinlashtirmoqda. Buxoro viloyatida "oilaviy turizm" modeli kengayib bormoqda. 2024-yilda 150 dan ortiq mahalliy tadbirkor oilaviy mehmon uylari faoliyatini yo'lga qo'ygan. Bu nafaqat daromad manbai, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi omil sifatida e'tirof etiladi.

Quyidagi indikatorlar Buxoro viloyatida ichki turizm samaradorligini baholash uchun asosiy mezon sifatida tavsiya etiladi:

Indikator turi	Ko'rsatkichlar	Baholash mezon
Iqtisodiy	Ichki turistlar soni, turizm daromadi, yangi ish o'rinlari soni	Yillik o'sish >5%
Ijtimoiy	Aholi ishtiroki, turizm sohasidagi o'qitilgan kadrlar soni	Aholining 10% dan ortig'i ishtirok etgan bo'lsa- ijobiy
Infratuzilmaviy	Yo'llar uzunligi, mehmonxonalar soni, transport qulayligi	Har yili modernizatsiya ulushi >7%
Ekologik	Toza energiya ulushi, chiqindilarni kamaytirish	Barqarorlik ko'rsatkichi >8%
Marketing	Onlayn reklama, turistlar qoniqish darajasi	80% va undan yuqori

Buxoro viloyatida ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, viloyatning boy tarixiy va madaniy merosi ichki turistlarni jalb qilishda katta imkoniyatlar yaratadi. Ayniqsa, Buxoro shahri va uning tarixiy ansambllari, shuningdek, viloyatning qishloq joylaridagi madaniy va tabiiy manzaralar turizmning diversifikatsiya qilinishi va turistik mahsulotlar assortimentining kengayishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mahalliy aholi ishtiroki va oilaviy turizm modelining rivojlanishi hududda iqtisodiy barqarorlikni oshirishga yordam beradi.

Buxoro viloyatidagi mehmonxonalar, turar joy maskanlari va transport tizimi sezilarli darajada rivojlangan, ammo ayrim tumanlarda transport va yo'l infratuzilmasining yetishmasligi ichki turistlar uchun qiyinchiliklar tug'diradi. Bu hududiy notekislik turizm samaradorligini kamaytiradi va strategik rivojlanish rejasida diqqatni talab qiladi.

Xizmat ko'rsatish sifati oshib bormoqda, ammo standartlashtirish va sifat nazorati tizimi yetarli emas. Bu holat, ayniqsa, milliy va xalqaro turistlar tajribasini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi.

Turizm obyektlari haqidagi ma'lumotlarning yetarli darajada onlayn mavjud emasligi va mobil ilovalarning cheklanganligi turistlar qaror qabul qilish jarayonini qiyinlashtiradi. Raqamli marketingni rivojlantirish orqali ichki turistlarni jalb etish va ularga qulay axborot taqdim etish imkoniyatlari kengayadi. O'z oilaviy mehmon uylari va kichik tadbirkorlik faoliyati orqali hududiy iqtisodiyotga hissa qo'shayotgan mahalliy aholi soni oshmoqda. Bu nafaqat daromad manbai, balki turizmning barqarorligini ta'minlovchi ijtimoiy omil sifatida ahamiyatlidir.

Iqtisodiy jihatdan, ichki turizm viloyatning turizm daromadi va ish o'rinlari yaratish ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi. Ijtimoiy jihatdan, turizm mahalliy madaniyat va hunarmandchilikni rivojlantirishga hissa qo'shadi, shuningdek, aholining turizm xizmatlaridan foydalanish darajasini oshiradi. Ekologik jihatdan esa, turizmning barqarorligini ta'minlash uchun chiqindilarni boshqarish, toza energiya manbalaridan foydalanish va tabiiy landshaftlarni saqlash masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda.

Buxoro viloyatida ichki turizmni yanada samarali rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

- **Hududiy infratuzilmani modernizatsiya qilish** – transport va yo'l infratuzilmasini rivojlantirish, mehmonxonalar va dam olish maskanlarini yetarli darajada tashkil etish.

- **Xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash** – xizmat standartlarini joriy etish, xodimlar malakasini oshirish va sifat nazoratini kuchaytirish.

- **Raqamli texnologiyalar va marketingni rivojlantirish** – onlayn bronlash, mobil ilovalar va interaktiv xaritalarni joriy etish orqali turistlar bilan samarali muloqot.

- **Mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash** – oilaviy mehmon uylari va kichik biznesni rivojlantirish uchun imtiyozli kreditlar va grantlar taqdim etish.

Shu bilan birga, indikatorlar tizimi orqali turizm rivojlanishining samaradorligi muntazam ravishda monitoring qilinishi zarur. Bu viloyatda ichki turizm siyosatini strategik ravishda boshqarish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga imkon beradi.

Buxoro viloyatida ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, hudud boy tarixiy, madaniy va tabiiy resurslarga ega bo'lib, ular ichki turizmni jadal rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Tahlil natijalari shuni tasdiqladiki, mehmonxonalar, turistik obyektlar va transport infratuzilmasi sezilarli darajada rivojlangan, biroq ayrim tumanlarda bu infratuzilma yetarli emasligi, xizmat sifatini standartlashtirish va raqamli marketing vositalarining sust rivojlanganligi mavjud muammolar sifatida qolmoqda.

Shu bilan birga, mahalliy aholi ishtiroki va oilaviy turizmning kengayishi hududiy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Olib borilgan tadqiqotlar asosida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. Buxoro viloyati ichki turizmni rivojlantirish uchun boy tarixiy va madaniy merosga ega bo'lib, bu hududning ichki turistlarni jalb qilish salohiyatini oshiradi.

2. Turizm infratuzilmasidagi hududiy notekislik va transport tizimidagi ayrim cheklovlar turistlar oqimining barqarorligini pasaytiradi. Shu sababli infratuzilmani modernizatsiya qilish zarur.

3. Xizmat ko'rsatish sifati oshib borayotgan bo'lsa-da, yagona standartlar tizimi joriy etilishi va malaka oshirish kurslari orqali sifat nazoratini kuchaytirish muhimdir.

4. Raqamli marketing va axborot tizimlari sust rivojlangan, shuning uchun onlayn platformalar, mobil ilovalar va interaktiv xaritalarni joriy etish tavsiya etiladi.

5. Mahalliy aholi ishtiroki va oilaviy turizm modeli iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, bu esa mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashni zarur qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Buxoro viloyatida ichki turizmni rivojlantirish mintaqaviy iqtisodiy barqarorlik, madaniy merosni asrab-avaylash va aholi turmush darajasini oshirishga bevosita ta'sir qiladigan strategik yo'nalish hisoblanadi. Shu sababli ilgari surilgan tavsiyalarni amalga oshirish viloyatning ichki turizm salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi va O'zbekistonning turizm siyosatini barqaror rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni. "Turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida". Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. "Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha kompleks dastur". Toshkent, 2021.
3. Abdukarimov, M., & Tursunov, S. (2022). Ichki turizmni rivojlantirishning iqtisodiy asoslari. Toshkent: Universitet nashriyoti.
4. Karimov, D. (2021). Buxoro viloyatida turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish istiqbollari. Ilmiy jurnal "Turizm va xizmatlar iqtisodiyoti", 3(2), 45–58.
5. Rustamova, L. (2020). Mahalliy aholi ishtiroki va oilaviy turizmning iqtisodiy samaradorligi. Toshkent: Ilmiy nashr.
6. UNWTO (World Tourism Organization). (2021). Domestic Tourism Trends and Indicators. Madrid: UNWTO Publications.
7. Egamberdiyev, A., & Nazarov, R. (2019). Turizm xizmatlarining sifatini baholash indikatorlari. Ilmiy-texnik jurnal "Iqtisodiyot va boshqaruv", 5(1), 23–36.
8. Buxoro viloyati statistika boshqarmasi. (2023). Buxoro viloyatida ichki turizm statistikasi 2020–2023. Buxoro.
9. Hall, C. M., & Page, S. (2019). Tourism in Developing Regions: Policies and Strategies. London: Routledge.
10. Malayziya Turizm Ta'limi va Tadqiqot Markazi. (2020). Domestic Tourism Development Experience in Malaysia. Kuala Lumpur: MTDC.